

tàlgia del no-res, del gran forat negre de l'espai on no hi ha feina, no hi ha aturats, no hi ha noms, no hi ha verbs. Això sona molt larkinià (i veritablement Larkin era molt marcià):

Rather than words comes the thought
[of high windows
The sun-comprehending glass,
And beyond it, the deep blue air, that
[shows

Nothing, and its nowhere, and is
[endless.³³

JONATHAN RABAN

traducció d'Hortènsia Curell i Gotor

33. Més que paraules ve el record de finestres altres; el vidre que comprèn el sol, i més enllà, l'aire pregon i blau, que no ensenya/res, i no és enlloc i és infinit.

Joan Brossa i el seu viatge per la sextina,* per Glòria Bordons

Joan Brossa ens té acostumats als grans volums que són un aplec de llibres: *Poesia Rasa*, *Poemes de seny i cabell*, *Rua de llibres*, *Ball de sang*, etc. En aquesta ocasió el llibre que comentem és també un recull d'altres llibres, dos dels quals, fins i tot, havien aparegut separatament: *Sextines 76*¹ i *Vint-i-set sextines i un sonet*.² Però un fet distingeix *Viatge per la sextina* de la resta de la bibliografia brossiana: és el primer recull unitari de llibres de Brossa. Cadascun dels volums esmentats anteriorment aplegava dintre seu llibres de diverses formes: sonets, romanços, odes, poemes quotidians, etc. Aquesta és la primera publicació de Brossa dedicada íntegrament i d'una manera completa a una forma: la sextina. Això permet al lector fer-se càrrec, globalment, del que ha estat aquesta forma per a Brossa al llarg de deu anys.

L'any 1976 J. Brossa comença a escriure sextines per diversos motius: en primer lloc, perquè un article de J. Romeu a «Els Marges», núm. 4, l'assabenta de les solucions a les complicacions mètriques de la sextina; en segon lloc, perquè experimentava en aquells moments un cert cansament de les dues formes clàssiques que més havia practicat: l'oda i el sonet. El silenci que el poeta havia mantingut en les odes des del 1955 fins al 1975 n'era una mostra. I la destrucció total que havia fet del sonet al llibre *Els ulls de l'òliba* (1974) n'era també un altre clar

exponent: s'afegien a aquests motius les circumstàncies històriques que el país vivia en aquells moments (mort de Franco, inici de la democràcia, restabliment de la Generalitat etc.). Un poeta com Brossa, que no havia callat denunciant l'opressió durant els períodes més durs de la dictadura, havia de pronunciar-se amb poemes civils sobre aquests esdeveniments. Si les seves armes més adients per a fer-ho s'havien tornat velles, li'n calia una altra de més efectiva. El descobriment proporcionat per l'article del Dr. Romeu li va oferir la solució.

Viatge per la sextina comprèn els quatre llibres de sextines escrits per J. Brossa fins a l'actualitat: *Sextines 76*, *Vint-i-set sextines i un sonet*, *Terçer llibre de sextines* i *Quart llibre de sextines*. Aquest viatge ens permet observar les característiques i l'evolució d'aquesta forma en Brossa. Respecte al primer de la sèrie, com ja comentàvem en una ressenya³ i com també destacava J. Molas en el pròleg que encapçalava el llibre, aquesta primera temptativa sextinesca de J. Brossa anava totalment lligada a la vida social i política del país. De les vint-i-sis sextines que integren el llibre, la meitat tenen com a tema la denúncia de situacions opressives, la crida a la llibertat o la invocació a la lluita. Especialment significatives en el moment de la seva publicació varen ser «Amnistia!» (p. 54), «Manifestació ciutadana» (p. 60) i «Sextina al president Tarradellas» (p. 62). Són poemes que lliguen totalment amb la línia temàtica que Brossa ha seguit sempre a les odes i que colloquen aquest poeta en la tradició de poesia civil catalana del segle XIX i el primer terç del segle XX.

* Joan BROSSA, *Viatge per la sextina*, Barcelona, Quaderns Crema, 1987. («Poesia Quaderns Crema», 24.)

1. *Sextines 76* (Barcelona 1977).

2. *Vint-i-set sextines i un sonet* (Barcelona 1981), amb un epíleg de J. Romeu que reproduïx també *Viatge per la sextina* i que també fou reproduït al llibre de J. ROMEU, *Sobre Maragall, Foix i altres poetes* (Barcelona 1987).

3. G. BORDONS, J. Brossa, «Sextines 76», «Els Marges», núm. 11 (setembre de 1977).

La resta de poemes són reflexions del poeta sobre la seva vida quotidiana i la seva feina, o purs jocs com «Lluna» (p. 28) o «Sextina» (p. 36).

Vint-i-set sextines i un sonet representa un capgirament temàtic respecte al primer llibre. Les sextines-joc guanyen terreny davant les reflexives o socials (onze davant cinc sobre temes més o menys patriòtics, entre les quals s'hauria de destacar «Sextina a Rafael Vidiella en el seu retorn», p. 108). Les sextines lúdiques són, bàsicament, experimentació o joc amb la mateixa sextina, com «Sextet» (p. 103), seguit de notes musicals, «Sextina amb singlots» (p. 120) o la famosa «Sextina cibernetica» (p. 116), feta amb ordinador.

Tercer llibre de sextines deixa enrere, en canvi, el joc per endinsar-se en la reflexió sobre la vida en general o sobre la quotidianitat del poeta. Sembla com si el poeta, en tombar dels seixanta anys, pensés més sobre el pas del temps i sobre què significa viure («Sextina de mals i medecines», p. 162; «Sextina de l'aventura de viure», p. 204). En aquest aspecte recorda, en part, la temàtica dels primers sonets superrealistes de *Fogall de sonets* o *Sonets de Caruixa*. La vida social i política hi continua essent present, però amb molta menys freqüència: «L'onze de setembre» (p. 158), «Sextina dels falliments de la crisi» (p. 192), «Sextina amb gats i rates o el mapa dels pedestals» (p. 156). En canvi, ocupen un lloc important en aquest llibre els homenatges: a Perc-Jaume, a Joan Miró, a S. Gasch i a Eusàpia Paladino, tipus de poema que es veurà augmentat en el llibre següent.

Efectivament, a *Quart llibre de sextines*, nou són els poemes escrits per a un personatge determinat, ja sigui amb motiu d'una exposició de les seves obres, ja sigui com a pur homenatge («Sextina a Busby Berkeley» o «Sextina a un clown extraordinari», entre d'altres), ja sigui com a lloança d'un fet determinat («Oda sextina a uns catalans intrèpids, perquè la diguin al cim de l'Everest»). A part d'aquests poemes, en el cas d'aquest llibre, la temàtica predominant és la lúdica, cosa que es manifesta especialment en la forma de les dues últimes sextines: «Sextina de les clepsidres» (p. 270) i «Sextina visual» (p. 272) (en aquesta se segueix totalment la tècnica de la sextina, però d'una manera visual).

La sextina va néixer en Brossa com

a forma eminentment polític-social per adaptar-se després als altres gustos del poeta: el joc, la reflexió sobre la vida, els personatges que l'interessen i, sobretot, l'experimentació. Ha estat una forma que ha sumat el camí traçat pel poeta en l'oda i el sonet, ja que, abans d'usar la sextina, l'oda era la forma reservada per als temes polítics i socials, i el sonet servia per reflexionar sobre l'home i la vida en general, o bé per jugar-hi, tant amb el seu contingut (descrivint trucs de màgia o trossos de conversa) com amb la seva forma (escurçant-lo, tapant-lo, convertint-ho en visual etc.). La sextina ha continuat, doncs, les troballes en una i altra forma, agafant de cadascuna l'aspecte que més l'interessava, segons les circumstàncies del moment.

Quant a la forma, també hi ha hagut evolució. Totes les sextines de *Sextines 76* estan formades per versos decasíl·labs. A *Vint-i-set sextines i un sonet* apareix, per primera vegada en Brossa, alguna sextina amb els versos inicials de les estrofes heptasíl·labs (p. 100 i 102). També hi podem trobar una sextina sencera composta en versos heptasíl·labs: «Cent nou diapositives» (p. 118), que és un poema-enumeració. Al *Tercer llibre de sextines* augmenta considerablement el nombre de sextines amb el primer vers de cada estrofa heptasíl·lab (p. 182, 184, 186, 190, 192 i les vuit sextines finals). A *Quart llibre de sextines*, de fet, són excepció les sextines amb el primer vers decasíl·lab. L'heptasíl·lab és el més habitual, però hi podem trobar, fins i tot, sextines senceres amb versos hexasíl·labs (p. 230) (en aquest cas, el nombre de síl·labes és determinat perquè el poeta comença el poema amb els sis mots-rima monosíl·labs que després farà servir), octosíl·labs (p. 252) i enea-síl·labs (p. 260). Curiosament, es tracta de poemes lúdics. Igualment passa amb els dos poemes finals, un dels quals (el darrer), com ja hem comentat, és íntegrament visual, però l'anterior presenta una estrofa que es va aprimant (des de set síl·labes a dues), seguida d'una altra que, contràriament, s'eixampla (des de dues síl·labes a set una altra vegada). Visualment reproduceix tres clepsidres, el títol del poema. El poeta, a mesura que s'ha anat familiaritzant amb la sextina, s'ha anat permetent més llibertats mètriques, fins al punt de transgredir la barrera del llenguatge i utilitzar el codi visual. En aquest aspecte, cal re-

cordar que els poemes més agosarats del primer llibre, *Sextines 76*, «Lluna» i «Sextina» (enumeració de números en el primer cas i de lletres en el segon), seguien, malgrat el seu aspecte, les pautes mètriques. Així, tant «7 8 9 10 14 18 11» com «A B C D E H I R J» eren perfectes versos decasíl·labs. L'única sextina que s'apartava de la forma tradicional era «Sextina conceptual», ja que, simplement, explicava el concepte, a mode de definició.

Altres aspectes com el fet de transformar l'última estrofa de la sextina en una clara síntesi, no només dels mots-rima, sinó també de la temàtica de tot el poema, han estat mantinguts des de la primera a la darrera sextina. Malgrat la complicació d'alguns poemes, l'última estrofa sempre ens ofereix la pista per a la interpretació del poema. També els mots recurrents de Brossa s'han mantingut, especialment en aquells poemes de clara orientació simbòlica. Potser on més abunden és al *Tercer llibre de sextines*, que és precisament on es concentren els poemes més reflexius. En podem trobar abundantment a «Seny i esquelles», «Sextina del vell combat nou», «Sextina dels falliments» etc.

Els versos acostumen a coincidir amb les frases, encara que també hi ha força encavalcaments, en un intent de fer la sextina menys forçada i més quotidiana. En aquest darrer sentit, és modelica la «Sextina per a un poema visual transitable, en tres parts, situat en un espai urbà, a l'entorn del velòdrom d'Horta». Aquesta sextina podria passar per un article explicatiu sobre les escultures del velòdrom, ja que el seu estil és més propi de la prosa que no de la poesia. Un exemple seria una de les estrofes, escrita a manera de prosa: «La primera de les lletres, alta de setze metres, és de pedra, enmig de balancins, voltada d'arbres. (Més endavant la podrem veure a trossos.) Ve a ser com la primera part d'un llibre, on els signes no són res més que signes.»⁴ En d'altres ocasions la rigidesa de la sextina

és trencada per la inclusió de diàlegs, l'enumeració, la frase curta etc. També és especialment al darrer llibre on més es produeix aquest trencament «quotidià» de la sextina.

En contraposició, moltes sextines, al llarg del viatge, presenten imatges totalment desconnectades i sorprenents, pròpies del més autèntic superrealisme dels primers sonets de Brossa, com aquesta comparació: «com lluna en un pendís munyint les gates» (p. 156). Al seu costat, altres recursos més tradicionals com al·literations i repeticions: «els ulls miren els ulls, miralls de sempre» (p. 154), o jocs de mots («cansa la dansa» p. 242). Però si cal destacar un recurs que s'ha mantingut i aguditzat en aquest viatge per la sextina, caldria assenyalar dues coses: el predomini gairebé absolut de la primera persona i l'ús de la ironia. El jo és present al darrere de tots els poemes del recorregut, perquè la finalitat de tot el llibre i, en darrer terme, de tota la poesia de Brossa, és donar testimoni del seu món, el món personal viscut per ell. De vegades els fets són seriosos, i el poeta, ple d'exaltació, ens incita a participar amb ell de les seves preocupacions (que són les de tots) o reflexions, però molt sovint ens fa l'ullet, potser perquè, en el fons, el poeta sap que la vida són quatre dies i val més prendre-s'ho bé. Per això juga amb nosaltres, amb els mots, amb la mateixa sextina (un exemple podria ser la imitació que d'Arnaut Daniel fa a «Sextina araldina avui» [p. 176], tot utilitzant els mots rima de la famosa sextina medieval). La ironia arriba a un extrem tal que el poeta es burla d'ell mateix. «Sextina del poeta bababrut i de la seva companya» és una de les composicions poètiques de Brossa més divertides i entranyables alhora, sobretot per a aquells que coneguin el poeta i la seva companya. Especialment perquè el poeta se'ns mostra amb tota la senzillesa i amb totes les ganes de viure de què és capaç un home de seixanta-sis anys que es mira la vida amb un somriure.

No hi ha mans brutes si la salut penja per dins; les ungles cauen en diu-

[menge,
i fuig la barba, i viure val la pena
(p. 171).

L'evolució i la varietat de la sextina de Brossa (de més seriosa a més

4. Transcriu aquí la modificació que ha fet el poeta sobre el segon vers de l'original, que deia: «La primera de les lletres/té sis metres d'alçada i és de pedra...». Brossa, avisat per un dels arquitectes que la lletra tenia setze metres i no sis, ha rectificat el segon vers, en el seu afany d'una total fidelitat a la realitat. El vers, però, no podrà ser modificat fins a una nova edició del llibre.

divertida, de més rígida a més lliure, de més simbolista a més quotidiana) facilita l'amenitat d'aquest llarg viatge de deu anys i fa possible l'arribada a l'última estació sense cansament i amb ganes de tornar-hi.

GLÒRIA BORDONS